

Sluttrapport

SAMBED

Samarbeid for bedre medvirkning i planlegging

- et prosjekt finansiert av Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse

Forord

Det har vært en stor glede å arbeide med dette prosjektet. Tematikken er viktig og det har vært stort engasjement i arbeidsgruppa. Vi har hatt kontakt med mange hyggelige og faglig motiverte studenter.

Prosjektet har blitt gjennomført etter planen og vi har fått frem et materiale som det er mulig å videreføre enten som et undervisningsopplegg, som faglig utviklingsarbeid eller opplæring i praksisfeltet.

Utdanningene som er berørt av SAMBED, er profesjonsutdanninger med generelt høy arbeidslivrelevans. Vi har i lang tid erfart at planleggere, eiendomsutviklere og landskapsarkitekter som utdannes ved NMBU etter utdanning får en relevant stilling. De får jobb som planleggere i offentlig sektor på alle forvaltningsnivåer og i private rådgivningsfirma eller utviklerselskaper. Felles for dette arbeidsmarkedet er at det er berørt av Plan- og bygningslovens (PBL) krav om å involvere befolkningen i planleggingen. Barn- og unges perspektiv er spesielt påpekt i loven. Gjennom SAMBED har vi løftet interessen og kunnskapen omkring den tematikken.

Jeg vil takke for det gode samarbeidet internt i arbeidsgruppa og i prosjektets styringsgruppe. En spesiell takk til Doga som har deltatt med en fast person i arbeidsgruppa gjennom hele perioden. Ingvild Hegna og deretter Hilde Bøkestad har tilført prosjektet mye energi og kunnskap.

Sluttrapporten med vedlegg samler det meste av det som vi har holdt på med i disse tre årene. Det føles godt å kunne oppsummere på denne måten.

NMBU, 05. februar 2024

Elin Børrud

Prosjektleder/ Senterleder i SITRAP

Innhold

<u>Sammendrag</u>	4
<u>Bakgrunn</u>	6
<u>Organisering og praktiske gjennomføring</u>	8
<u>Prosjektets hensikt</u>	9
<u>Gjennomførte aktiviteter og prosjekt-resultater</u>	11
<u>Oppstartsfasen – innsiktsarbeidet</u>	11
<u>Utvikling av undervisningsmodulene</u>	15
<u>Planfasen</u>	15
<u>Forslag til pilot</u>	16
<u>Gjennomføring</u>	17
<u>Evaluering/følgeforskning</u>	17
<u>Formidling og spredning</u>	18
<u>Møter</u>	18
<u>Konferanser</u>	19
<u>Formidling</u>	19
<u>Utarbeidelse av veileder</u>	20
<u>Refleksjoner og vurderinger av måloppnåelse og effekt</u>	22
<u>Økt arbeidsrelevans</u>	23
<u>Nye samarbeidsrelasjoner</u>	26
<u>Innovasjon og kunnskapsutvikling</u>	28
<u>Spredning, formidling og kommunikasjon</u>	33
<u>Videreutvikling</u>	35
<u>Refleksjon over gjennomføringen av prosjektet - Suksessfaktorer</u>	37
<u>Utfordringer</u>	40
<u>Samlet vedleggsliste:</u>	41

Sammendrag

Samarbeid for bedre medvirkning i planlegging (SAMBED) er et 3-årig prosjekt med finansiering fra programmet «Økt arbeidsrelevans i høyere utdanning» ved HK-dir (Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse). Programmet skal styrke studentenes læring og møte arbeidslivets behov. Prosjektet er gjennomført i samarbeid med eksterne aktører som har utgjort prosjektets styringsgruppe.

Prosjektet har utviklet, testet og evaluert en modulbasert undervisningspilot bestående av tre emner á 5 studiepoeng registrert som spesialpensum. De tre modulene skal gi studentene hhv 1) kunnskap om medvirkning i planlegging 2) opplæring i medvirkningsaktiviteter og prosessledelse 3) erfaring med gjennomføring av medvirkningsaktivitet.

Prosjektet har involvert rundt femti studenter fra ulike studieprogram innen romlig planlegging. Studentene har bidratt til utviklingen av undervisningsopplegget gjennom innspillmøter i forkant og i avslutningen av prosjektet, samt underveis i undervisningen. Fire studenter har vært ansatt i prosjektet og deltatt i arbeidsgruppa, bidratt til å spre prosjektet ut til den store studentgruppa og ut til praksisfeltet.

Prosjektet har hatt utstrakt ekstern formidling gjennom tre åpne konferanser. De to siste som ble arrangert i sammen med Doga, samlet et stort antall deltakerne fra en rekke arbeidslivsaktører. Studentene deltok her med presentasjoner av sine erfaringer fra undervisningsopplegget og ved å dokumentere og rapportere fra konferansene (rapportskrivning og filmdokumentasjon).

Til tross for en lang periode med pandemi og nedstenging, er prosjektet gjennomført stort sett som planlagt. Modul 2 i undervisningspiloten ble testet to ganger fordi første gang måtte gjennomføres mye digitalt. Det er ikke publisert noe fra prosjektet i prosjektperioden, men dette vil bli fulgt opp i ettertid. En artikkel er allerede under skriving og planlagt publisert i en antologi i 2024. Materialet skal presenteres på fagkonferanser.

Det konkrete resultatet av prosjektet er i tillegg til sluttrapporten, en veileder som er rettet mot hvordan lage et undervisningsopplegg for at planleggere skal oppnå medvirkningskompetanse og forslag til implementering i det ordinære studietilbudet. Veilederen er utviklet med grunnlag i et didaktisk rammeverk basert på erfaringer fra undervisningspiloten og med innspill fra undervisere både internt fra planleggerutdanningene ved NMBU og andre planleggerutdanninger i Norge og Danmark.

Erfaringer fra prosjektet gir gode muligheter for å utvikle en gjensidig læringskultur på tvers av utdanningsstedene og arbeidslivsaktører i praksisfeltet; både planteoretisk (begrunnelse for og beskrivelse av), prosessuelt (planlegging og ledelse av medvirkningsaktiviteter), metodisk (handlinger, kommunikasjon og verktøy) og ikke minst vil den overordnede hensikten med prosjektet (gi studentene erfaring med), bidra til et økt fokus på de ulike dilemmaene og faglige utfordringene med å implementere kunnskap fra medvirkning i planleggingen. Dette har blitt forsterket gjennom prosjektets oppmerksomhet rettet mot sammenhengen mellom tre av Plan- og bygningslovens eksplisitte formål; kommunenes plikt til å påse at medvirkning i varetas i all planlegging, kravet om å ivareta barn og unges behov i all planlegging og lovens forventning om planlegging som redskap for bærekraftig utvikling.

Forkortelser brukt i rapporten:

- SAMBED - Samarbeid for bedre medvirkning i planlegging
- DIKU –Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning (nedlagt 2021)
- HK-dir - Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse
- PBL – Plan- og bygningsloven
- Sikt - Kunnskapssektorens tjenesteleverandør
- NMBU – Norges miljø og biovitenskapelig universitet
- LANDSAM – Fakultet for landskap og samfunn (NMBU)
- KS – Kommunesektorens organisasjon og utviklingspartner
- DogA – Norsk design og arkitektur
- NBBL – Norges Boligbyggelags landsforbund
- SEVU – Senter for etter- og videreutdanning (NMBU)
- AHO – Arkitektur og designhøgskolen i Oslo
- NTNU – Norges teknisk naturvitenskapelige universitet
- LNU Landsforeningen for barne- og ungdomsorganisasjoner

Bilde: SITRAPs
årskonferanse 2021

Bakgrunn

Vedlegg: 1 og 2

Prosjektet «Samarbeid for bedre medvirkning i planlegging» SAMBED er et 3-årig prosjekt med finansiering fra programmet «Økt arbeidsrelevans i høyere utdanning» finansiert av Kunnskapsdepartementet. Ordningen var opprinnelig forvaltet av Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning (Diku) som i løpet av prosjektperioden ble innlemmet i Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir). Programmet skal styrke studentenes læring og møte arbeidslivets behov. Programmet er en oppfølging av Meld. St. 16 (2016-2017) Kultur for kvalitet i høyere utdanning og Meld. St. 4 (2018-2019) Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2019-2028 og Meld. St. 16 (2020 - 2021) Utdanning for omstilling - Økt arbeidslivsrelevans i høyere utdanning som løfter frem bedre samspill og god kunnskapsflyt mellom akademia, næringslivet og offentlig sektor som en viktig forutsetning for å møte de store samfunnsutfordringene.

Til søknadsfristen 23. september 2020 mottok Diku 41 søknader. Totalt ble det søkt om om lag 190 millioner kroner. Ti av søknadene ble innvilget, med et samlet støttebeløp på om lag 45 millioner kroner. I vurderingen av søknadene ble en skala fra 1 (dårlig) til 7 (fremragende) benyttet.

Prosjektsøknaden ARB-2020/10067 «Samarbeid for bedre medvirkning i planlegging» SAMBED ble vurdert til karakteren 6 – Svært godt av vurderingskomiteen og fikk tilsagn om 4 998 125 kroner.

Bilde: Studenter arbeider i gruppe på Modul 2 Prosessledelse, august 2023

Begrunnelse for tildelingen

1. Prosjektets relevans:

Prosjektet er svært godt gjennomtenkt og grundig beskrevet. Det har høy relevans til utlysningen og i forhold til bærekraft. Det er også basert på eksisterende utdanningsforskning. Med dette prosjektet vil studentene gis et tilbud som kan gi dem øvelse og erfaring som gjør dem mer forberedt på hva de vil møte som profesjonelle planleggere.

2. Kvaliteten på prosjektdesignet:

Prosjektet er meget godt beskrevet og har en klar og helhetlig plan. Risikomomenter og risikoreduserende tiltak er meget godt gjennomtenkt. Det er overraskende dersom tilbudet ikke er innlemmet i andre utdanningen allerede siden det virker å være såpass viktig. Dette får oss til å lure på om tilsvarende prosjekter er utført i Norge eller internasjonalt allerede, og evt. mer om deres erfaringer. Det kan potensielt være overførbart læring til dette prosjektet dersom tilsvarende opplegg er utprøvd andre steder.

De planlagte modulene/ læringsformene i undervisningen kunne med fordel vært en mer konkret beskrevet, både for basisemnene og det tiltenkte valg/spesial-emnet. Skal de eksterne samarbeidspartnerne for eksempel bidra direkte i undervisningen? Hvordan kan studentene være med på å påvirke utformingen av modulene?

3. Kvaliteten på prosjektteamet:

Prosjektteamet og eksterne partnere er av svært høy og relevant kvalitet. Organisering og arbeidsoppgaver på tvers av delprosjektene er vist i figurer. Det vil være mange aktører i prosjektet. Prosjektorganisering- og ledelse blir dermed viktig, uten at det er beskrevet hvordan dette skal foregå annet enn at det vil en leder, en referansegruppe, en styringsgruppe og en arbeidsgruppe.

4. Virkning og spredning:

Plan for dokumentasjon og deling av prosjektresultater er svært godt beskrevet. Det er oppgitt en god plan for systematisk endring, videreføring og bruk av prosjektresultater. Prosjektet har potensielt høy overføringsverdi til andre studieprogrammer og spredning til andre utdanningsinstitusjoner og eksterne samarbeidspartnere.¹

Organisering og praktiske gjennomføring

Vedlegg: 5

Prosjektet er initiert og ledet av SITRAP senter for integrert og transfgaglig undervisning i planlegging som er et senter ved Fakultet for landskap og samfunn. SITRAP rapporterer til en styringsgruppe bestående av prodekan for undervisning og lederne av institutt for landskapsarkitektur, by- og regionplanlegging samt eiendom og juss. SAMBED prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom KS, DOGA, NBBL, Spire og SEVU/NMBU og har vært organisert som en arbeidsgruppe med ansvar for å gjennomføre tiltaket og en styringsgruppe bestående av avtalepartnerne. I den praktiske gjennomføringen av arbeidet har langt flere eksterne aktører vært involvert. Dette er aktører som representerer avtalepartnernes interessefelt f.eks. har flere kommuner på ulike måter vært involvert innenfor KS sitt interessefelt.

Prosjektets arbeidsgruppe har bestått av både fakultetets fast ansatte forskere/undervisere, prosjekttilsatte og studenter.

Doga har hatt et fast medlem i arbeidsgruppa i hele perioden. To prosjektansatte ble rekruttert gjennom hhv KS og Spire.

- Elin Børud – prosjektansvarlig/prosjektleder – hele perioden
- Melissa Murphy- prosjektleder 1.1.21 – 1.9.21
- Gunnar Ridderstrøm – prosjektmedarbeider – hele perioden
- Terje Holsen – prosjektmedarbeider – hele perioden
- Ellen Merethe Husaas- prosjektmedarbeider 1.1.21 – 31.12.22
- Thomas Haraldseid- prosjektmedarbeider 1.2.23 - 31.4.23
- Grethe Salvesvold- prosjekttilsatt 14.2.21 – 14.2.22
- Solveig Gjorv Røraas – prosjekttilsatt 14.2.21 – 14.2.23
- Anja Standal – prosjekttilsatt 8.2.22 – 31.12.23
- Karoline Birkeli-Gauss – prosjekttilsatt 15.2.23 – 31.12.23
- Jinn Jansen – prosjekttilsatt 1.9.23 – 31.12.23
- Synne Thorshaug Eide – studentassistent 14.2.21 – 31.12.22
- Kristoffer Pinheiro – studentassistent 14.2.21 – 31.12.22
- Jørgen Lingaas – studentassistent 01.01.22 – 01.07.23
- Helge Muller Mathiesen – studentassistent/media 01.05- 23 – 01.07.23
- Ingvild Hegna – prosjektmedarbeider fra Doga 1.1.21 – 31.12.21
- Hilde Bøkestad – prosjektmedarbeider fra Doga 1.1.22 – 31.12.23

Styringsgruppa: Henning Berby, KS, Tor Inge Hjemdal, DOGA, Julie Rødje/ Mari Jensen Aas Spire, Vigdis Johansen, SEVU, Christian Fredrik Mathiesen/Ketil Krogstad, NBBL.

Prosjektets hensikt

Planlegging er et sentralt virkemiddel for å kunne håndtere store samfunnsutfordringer og hvor FNs bærekraftsmål er et viktig rammeverk. Det er ikke tilstrekkelig for studenter i planleggingsfag å få teoretisk innsikt i og forståelse for nødvendigheten av at de som er berørte av planlegging blir hørt og integrert i planforslagene, men også hvordan dette gjøres i praksis og hvordan planleggenes rolle og budskap kan oppfattes av andre. De må kunne teste ut hvilke metoder, teknikker etc. som kan bidra til at de som er berørte blir involvert og deltar aktivt og at medvirkningsprosessene tilpasses ulike behov. Hvis ikke, kan medvirkning i planlegging kun bli et lovpålagt pliktløp og utenmulighet for reell innflytelse. Innovasjon på dette feltet kan bare skje gjennom samarbeid, utprøving og systematisk evaluering.

Formålet med SAMBED er å få til et bedre samarbeid omkring denne utfordringen. Praktisk erfaring fra å involvere de som blir berørt av reelle planforslag er vanskelig å innlemme i dagens studieprogram og med campus som læringsarena. Hensikten med SAMBED har vært å gi studentene et tilbud som kan la dem få øvelse og erfaring med medvirkning i planlegging og dermed bedre forberedt på hva de vil møte som profesjonelle planleggere. Prosjektet skal svare på behovet for å styrke studentenes praktiske erfaring med medvirkningsprosesser i planlegging.

Medvirkning i planlegging er hjemlet i Plan- og bygningsloven med et minimumskrav om informasjon og uttalelserett, men krever en mye mer dynamisk tilnærming hvis man vil engasjere til aktiv deltakelse. Intensjonen har vært at studentene skal lære seg å utarbeide, lede, evaluere medvirkningsprosesser og videreformidle kunnskapen til beslutningstakere. Prosjektet skal derfor bidra til læring på flere nivåer og for alle involverte aktører. Studentenes læring gjennom praktisk samarbeid og utforskning i samarbeid med andre, vil gi potensial for å vurdere eget og andres læringsutbytte både ved å gi respons, ta imot feedback og reflektere omkring medvirkningsprosessene. Vi har tenkt at aktivitetene skal utvide studentenes læringsarena på en måte som bidrar til å bygge relasjon til praksis. Ambisjonen er at prosjektet som helhet vil føre til en multippel læringseffekt; metodeutvikling; prosessforståelse; praktisk prosessledererfaring; økt bevissthet og kunnskap om lokalsamfunn og bærekraft, bedre forståelse av barn og unges perspektiv. Og som en syntese av dette, vil vi kunne utvikle større kunnskap om medvirkning i planlegging og de didaktiske utfordringer som berører studieprogrammene.

MÅL og planlagte aktiviteter

Hovedmålet har vært å gi studenter i planleggingsfag konkret erfaring med å utvikle og lede medvirkningsprosesser som er relevante for deres fremtidige praksis.

Prosjektet skal gi en bedre forståelse for barn og unges medvirkning for en bærekraftig samfunnsutvikling i tråd med Plan- og bygningslovens forventninger. Prosjektet skal utvide den profesjonelle kompetansen f-or medvirkningsprosesser og frembringe ny kunnskap som kan overføres til lokalpolitikere og andre beslutningstakere.

Prosjektet skal være tverrfaglig og involvere flere studieretninger. Det skal bidra til å bygge samarbeidsrelasjoner mellom profesjoner og interessegrupper som i praksis ofte representerer konflikterende syn. Tiltaket vil bidra til å bryte ned uheldige spenninger mellom disse. Gjennom prosjektet vil vi skape en felles forståelse av motivasjon, modeller, metoder og mangfoldet i medvirkningsprosesser. FNs bærekraftsmål skal ha stor plass i prosessene. Tiltaket skal bidra til studentenes relasjonsbygging til praksisfeltet og forberede dem på deres kommende praksis.

Prosjektets delmål (resultatmål) er:

- 1) å gi studentene mulighet til å erfare reelle medvirkningsaktiviteter. Gjennom et samarbeid med offentlige, private og ideelle aktører skal vi utvikle og gjennomføre medvirkningsprosesser i faktiske plansaker. Studentene skal få praktisk erfaring med prosessledelse og få veiledning av profesjonelle aktører til å reflektere over erfaringen og utvikle reell kompetanse for sin kommende praksis. Utnytte digitale muligheter både i metodeutvikling og i prosjektgjennomføringen.
- 2) å få en bred diskusjon om metodeutvikling. Kartlegge medvirkningsmetoder som er brukt i praksis og diskutere erfaringer. Metodene skal testes, evalueres og diskuteres i en rekke seminarer med hensikt å utvikle nye og bedre metoder. formidle resultatene både til praksisfeltet og akademia
- 3) å få etablert et fleksibelt undervisningsopplegg som er tilpasset både ordinær undervisning, etter- og videreutdanning, samt opplæring i frivillig sektor.

Prosjektet har vært gjennomført som fem arbeidspakker (AP) og syv fagseminarer.

Se vedlegg 5: «Prosjektbeskrivelse med handlingsplan»

Gjennomførte aktiviteter og prosjektresultater

Prosjektet startet opp i januar 2021. Tiden frem til juni ble brukt til å utarbeide en detaljert plan for arbeidet, «Prosjektbeskrivelse med handlingsplan» gir en beskrivelse av innholdet i arbeidspakkene, ansvar, fremdrift og forventet måloppnåelse.

Oppstartsfasen - innsiktsarbeidet

Arbeidsgruppa ble etablert og avtaler med prosjekttilsatte ble inngått.

Innsiktsarbeidet har bestått av tre typer kunnskapsoversikt:

- 1) kunnskap og metodebehov i praksisfeltet
- 2) oversikt eksisterende medvirkningsmetoder
- 3) aktuell litteratur, relevant forskning på feltet

Formålet har både vært å få oversikt som kan gi grunnlag for å utvikle relevante forskningsspørsmål for vitenskapelig publisering og innspill til AP 3 og 4.

Deloppgaver i arbeidspakken:

1. Kunnskap og metodebehov i praksisfeltet

Delrapport 1 gir en oversikt over relevante (policy) dokumenter som behandler temaet samt innsikt hentet fra praksisfeltet. Det er gjennomført samtaler med ulike aktører om hvordan de gjennomfører medvirkning i praksis, med spesielt fokus på barn og unge (0-18 år). Vi har snakket med:

- seks kommuner, som vi antok hadde et bevisst forhold til temaet
- to organisasjoner som representerer private utbyggere
- tre konsulentfirmaer som tilbyr rådgivingstjenester knyttet til medvirkning

I tillegg har vi snakket med en fylkeskommune, bl.a. om deres rolle som planfaglig veileder overfor kommunene, og med en statsforvalter, som sammen med fylkeskommunene skal gi uttalelser og evt. fremme innsigelse til kommunale arealplaner etter plan- og bygningsloven. Vi har også snakket med Kommunal- og distrikts departementet (KDD) som fagansvarlig departement for oppfølging av Pbl, og med Barneombudet.

Samtalene tok utgangspunkt i følgende temaer:

- Hensynet til barn og unge i plan- og bygningsloven (2008)
- Begrunnelse og motiv for barn og unges medvirkning
- Roller og ansvar for å sikre barn og unges medvirkning i planlegging etter PBL
- Medvirkning på ulike plannivåer
- Temaer for barn og unges medvirkning
- Metoder i medvirkning

Vedlegg: : 6

Kartleggingen ble presentert på fagseminaret i 2021.

Barn og unges medvirkning i dagens planlegging – pliktløp, pynt eller praktisk nytte?

Hvordan jobber norske kommuner, private utbyggere og rådgivere med medvirkning for barn og unge? Hva lykkes de med og hva sliter de med? På årskonferansen vil Grethe Salvesvold, delprosjektleder i SAMBED NMBU, presentere funn fra intervjuer med praksisfeltet.

2. Oversikt eksisterende medvirkningsmetoder

Delrapport 2 gir en oversikt over eksisterende medvirkningsmetoder. Hensikten er å kategorisere disse slik at de kan vurderes i hvilken grad medvirkningsmetoder som brukes i planprosesser generelt kan egne seg for barn og unge spesielt.

Dataene ble samlet inn som en gjennomgang av eksisterende metodeoversikter: DOGAs folketrakk; KMDs metodeoversikt; kartlegging av relevante aktører, samt andre relevante kontaktpersoner og nettsøk; Samtaler med aktører som jobber med medvirkning. Gjennomgang av nettsider til kjente aktører. Nettsøk på google og google scholar om medvirkningsmetoder i planlegging.

Vedlegg: /:

I etterkant av uttestingen av undervisnings modulene, ble det avholdt intervjuer med studenter med spørsmål om metodebruk etter modul 3-praksis. Også litt data fra modul 2- kurset i august da studentene planla en fiktiv medvirkningsaktivitet og testet ut noen metoder i rollespill.

Kartleggingen ble presentert på fagseminaret i 2021:

Hvilke metoder finnes og brukes i medvirkning for barn og unge?

Kom på årskonferansen for å høre funnene fra metodekartleggingen, presentert av Solveig Gjørsv Røraas, delprosjektleder i SAMBED NMBU, lærer og samfunnsviter innen bærekraftig byutvikling.

Mer om programmet på fagseminaret: <https://www.nmbu.no/fakultet/landsam/sentre/sitrap/aktuelt/node/43998>

3. Aktuell litteratur, relevant forskning på feltet

Arbeidet med delrapport 3 har skjedd som et løpende arbeid igjennom hele prosjektperioden. Arbeidet er oppsummert i et utkast til fagnotat: «Forskning på medvirkning i planlegging med barn og unge, evaluering og undervisning av det: Literature Review.», som deretter ble utvidet med et mer systematisk søk i biblioteksbasen.

I første omgang ble det gjort søk i databaser som Web of Science og Google Scholar for å finne relevante artikler og bokkapitler som omhandler temaer som potensialet for ungdomsmedvirkning i planlegging, barns deltakelse i planleggingsprosesser, og evaluering av medvirkningsprosesser med barn og unge. Hensikten var å utvikle forskningsspørsmål og innspill til arbeidet med å utvikle undervisningspiloten. Oversikten ga oss relevante artikler å anvende. Artikler som diskuterer potensialet for ungdomsmedvirkning i planlegging, vurdering av medvirkningsprosesser med barn og unge, og pedagogiske tilnærminger til å involvere barn og unge i planleggingsprosesser.

Et systematisk litteratursøk i tre steg ble deretter satt i gang i samarbeid med biblioteket ved NMBU. Denne oversikten foreligger i Fagnotatet: «Litteraturoversikt – samarbeid for bedre medvirkning med barn- og unge i planlegging».

Vedlegg: 8

Bilde: Konferanse
Medvirkningssirkuset,
DOGA 15. juni 2022

Oversikten ble utarbeidet etter en 3-steps prosess:

Steg 1: Utarbeiding av forskningsspørsmål for identifisering av litteratur

1. Hva finnes av forskningslitteratur som omhandler erfaringer med utvikling/ gjennomføring av kurs/utdanning i medvirkning for planleggingsstudenter?
2. Hva finnes av forskningslitteratur på feltet om medvirkning for barn og unge i planlegging og stedsutvikling i Norge?
3. Hva finnes av forskningslitteratur på feltet om medvirkning for barn og unge i planlegging i de skandinaviske landene? (avgrenset til litteratur på engelsk)

Til spørsmål 2 var det viktig å få frem bredden av dokumenterte erfaringer. Vi søkte etter litteratur som omhandler erfaringer med, resultater fra, og innsikter i -medvirkningsarbeid med barn og unge i planlegging og stedsutvikling (knyttet til et proseduralt krav om aktiv medvirkning). Både medvirkning knyttet formelle aktører/institusjoner og uformelle prosesser som adhoc samarbeid omkring midlertidige løsninger var av interesse.

Steg 2: identifisere relevant litteratur

Det er foretatt litteratursøk i databasene Web of Science, Scopus og Oria. Litteratursøk og planleggingen av søkene er gjort i samarbeid med Team forskningsstøtte og innovasjon ved Universitetsbiblioteket ved NMBU, som videre har stått for utvikling av søkestrenger og gjennomføring av søk etter litteratur i databasene (dokumentert i egen rapport, lagt ved som vedlegg med overskrift litteratursøk i dette dokumentet).

I denne prosessen er det gjort flere testsøk og justeringer for å komme frem til overkommelige litteraturlister for manuell gjennomgang.

Steg 3: seleksjon av litteratur og kategorier

Etter at litteraturlistene fra søk knyttet til de tre forskningsspørsmålene ble forelagt, ble listene manuelt gjennomgått, der litteratur som ikke var relevant ble selekterte bort. Dette ble gjort basert på gjennomlesning av abstrakts, og ved tvilstilfeller om relevans ble artikkelens tekst skimlet. I denne prosessen ble listene kraftig redusert, og dette er ytterligere dokumentert i et Prisma flytskjema (se dokumentet).

I forbindelse med selekteringen av litteratur, ble det utviklet underkategorier til spørsmålene. Etter seleksjonen av litteratur basert på den manuelle gjennomgangen av trefflister, ble referanselistene til litteraturen gjennomgått, og der det ble gjort ytterligere funn med relevant litteratur.

Det er ikke gjort en evaluering av innholdet i litteraturen, men oversikten gir et godt grunnlag for videre forskning på feltet og for å sette opp relevante leselister i undervisningen.

Utvikling av undervisningsmodulene

Hensikten med prosjektet er å utvikle, teste og evaluere et undervisningsopplegg som kan gi studenter i planfag en annen type erfaring og innsikt i hvordan kravet til medvirkning i planlegging skal kunne ivaretas. Det ble tidlig vurdert som relevant å utvikle undervisningsopplegget som modulbasert og som emner registrert som spesialpensum. (§ 21-1 i studieforskriften) Modultenkningen viste seg å være smart i og med at deler av prosjektperioden ble rammet av nedstenging av samfunnet grunnet coronavirus-pandemien med påfølgende hjemmekontor og digital undervisning.

Planfasen

En gruppe studenter som delvis var tilknyttet prosjektet som studentassistenter, tok initiativ til en lesegruppe sommer/høst 2021. Dette ble organisert som et selvstudium. En skriftlig rapport av innholdet i leselisten ble levert og vurdert som bestått/ikke bestått. Som ledd i planlegging av de andre undervisningsmodulene, inviterte vi disse studentene, samt andre som hadde vist interesse, til en innspills workshop (16.november 2021) Vedlegg

Rundt 20 studenter deltok, innspillene ble gitt vha grupper på 4-5 studenter som samtalte og noterte på «dialogduk» med utgangspunkt i spørsmålet: Hva skal til for å bli med på medvirkningsemnet?

Vedlegg 9

Innspill fra studentene handlet både om Faglig innhold og Rammer for emnet

Kompetanseområder som ble løftet frem:

- Kommunikasjonsteknikk: Hvordan snakke med barn. Retorikk og formidling.
- Ledelse: Hvordan sette barn i gang med en aktivitet?
- Databehandling av resultatene fra medvirkningsprosessen (kvalitativ/kvantitativ metode).
- Kompetanse til i lære bort medvirkning selv, eks. i arbeidslivet.

Andre ting som var viktig for studentene var at deltakelse i undervisningspiloten ville gi Studiepoeng og «sertifikat» for fullføring, i tillegg til kompetanse og erfaring.

De oppfordret til klar informasjon, forutsigbarhet og et godt strukturert opplegg/emne, at arbeidsmengde ikke ble for stor. Noen var også opptatt av at emnet ble knyttet opp mot andre eksisterende emner, oppgaver eller masteroppgave.

Siden det er en grense på to spesialemer i hver grad, burde medvirkningsemnet kunne telle som ett spesial-emne på 15 sp og ikke 3 x 5 sp.

De ønsket at emnet skulle ha en praktisk tilnærming som gir relevant læring f.eks. reelle caser som er relevante både for studieprogrammene og for arbeidslivet, gjerne i nærheten av campus (på Østlandet). Andre ønsker som ble nevnt: oppdatert pensum og metode; mulighet for å utvikle egne metoder; rom for kreativitet og variasjon; passe gruppestørrelse så man får eierskap og mestringsfølelse; engasjerte samarbeidspartnere; tverrfaglig samarbeid f.eks. med sosialantropologer, lærere.

Da dette møtet ble avholdt i slutten av november 2021, var det ingen nedstenging og det var mulig å møtes fysisk.

Forslag til pilot

På grunnlag av innspillene fra studentene og innsiktsarbeidet ble det utviklet et modulbasert opplegg bestående av tre moduler som dekket behovet for kunnskap om medvirkning, opplæring i prosess og metodebruk og en modul som skulle gi praktisk erfaring.

Modulenes læringsutbytter ble beskrevet slik:

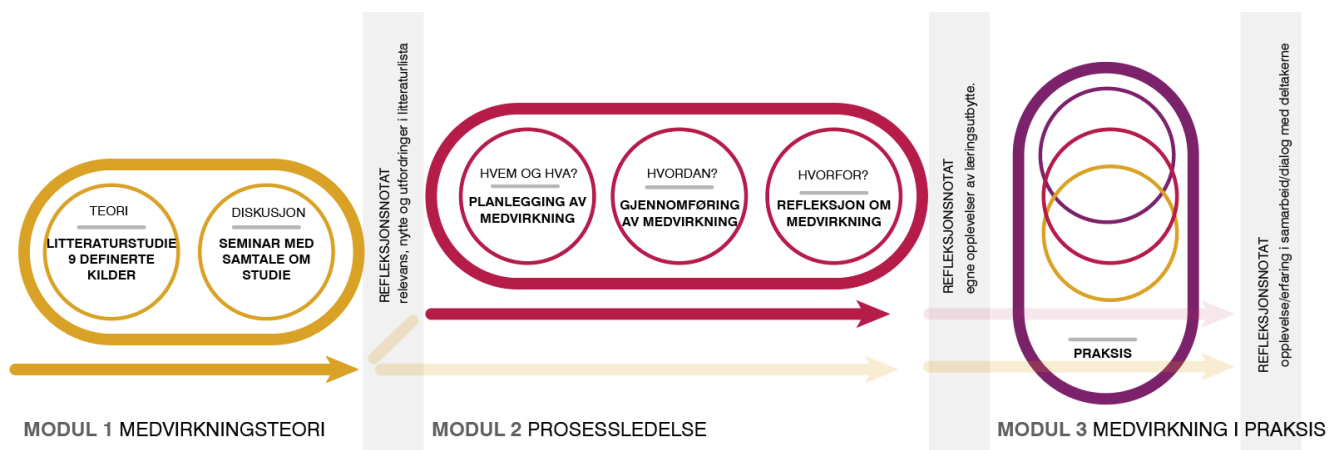
Modul 1: Medvirkningsteori. Du vil få innsikt i og får reflektere rundt medvirkningsteori, forankring i norsk plansystem, og medvirkningsmetoder for barn og ungdom. Modul 1 er fleksibel og kan tas i løpet av 2022 som selvstudium eller gruppesamarbeid.

Modul 2: Prosessledelse. Du vil få opplæring i planlegging og ledelse av medvirkningsprosesser i planprosesser. Du får trening i å lage et medvirkningsopplegg og å velge metode og aktivitet som er spesielt relevant for involvering av barn og unge. Det blir konkrete øvelser i å kommunisere opplegget til andre, sette i gang aktiviteter og å samle inn og tolke data. Modul 2 skjer i januarblokka, og kanskje i juni eller august.

Modul 3: Medvirkning i praksis. Du får planlegge, gjennomføre og evaluere en medvirkningsaktivitet for barn og ungdom i en reell situasjon og sak. Du får innsikt i verdien av medvirkning i planlegging, i egen rolle som prosessleder og evne til å kommunisere med deltakere, i dette tilfelle barn og ungdom. Du får også trening i å formidle egne erfaringer ved å delta i faglige seminarer og andre aktiviteter hvor det utvikles nye metoder og prinsipper for medvirkning. Modul 3 kan tas i løpet av vårsemesteret eller høstsemesteret 2022. Når og hvor dette vil skje, er avhengig av hvilke saker vi skal jobbe med.

Det ble laget et info- skriv med lenke til påmelding som ble spredt ut til alle studenter på de aktuelle studieprogram og gjennom sosial medier. Dette skjedde i slutten av november, med forventning om å kunne gjennomføre modul 2 allerede i januar- blokka (tre ukers undervisningstermin).

Figur: Viser sammenhengen mellom undervisningsmodulene

Gjennomføring

Modul 2 ble gjennomført to ganger i januar 2022 og i august 2022, over tre uker med 30 -40 t strukturert undervisning. NMBUs semesterstruktur er delt i to undervisningssemestre med parallell-undervisning (vår og høst) og tre blokk-undervisning (januar, juni og august) hvor studentene primært tar kun ett emne.

Til sammen har 48 studenter deltatt og gjennomført en eller flere moduler. 17 studenter har tatt alle tre modulene og fått sertifikat som bevis på fullført kompetanse. 15 tok kun Modul 1.

Ikke alle studentene fikk tatt modulene i anbefalt rekkefølge. Dette gjaldt spesielt modul 1 som ble gjennomført som individuelle selvstudier og krevde mer egeninnsats fra studentene. Vi var ikke strenge på dette, men var opptatt av at alle som ønsket å gjennomføre medvirkning i praksis (modul 2) måtte fullføre Modul 2. Denne ble derfor gjennomført både i januarblokka 2022, som ble noe amputert pga. pandemien og kravet om digital undervisning og gjentatt i augustblokka 2022. Første runde fullførte 24 og i andre runde 10 studenter.

22 studenter har i sin modul 3 deltatt i og dokumentert medvirkningen i 5 prosesser fordelt på offentlige og private initiativ eller planer. De ulike praktiske casene spenner fra innsiktsarbeid til kommuneplanarbeidet til interesseorganisasjoners arbeid for å sikre gode møteplasser for barn og unge. Studentene har dokumentert sitt arbeid som en rapport fra hver av prosessene og skrevet refleksjonsnotater om sine erfaringer med arbeidet.

De fem ulike casene har vært:

- Campus Øst Ås, Eiendomsavdelingen NMBU (3 studenter)
- Stedsutvikling Hvitvingfoss, Kongsberg kommune (7 studenter)
- Nabolagsutvikling Skøyen, Nabolagsfabrikken (7 studenter)
- Geitmyra Matkultursenter Tønsberg, Geitmyra (3 studenter)
- Spikkestad møtesteder, Asker kommune (2 studenter)

Evaluerings/følgforskning

Alle tre modulene er evaluert hver for seg. I tillegg til denne evalueringen er det utført følgforskning av hele prosjektet. Datainnhenting er godkjent av Sikt.

Tidlig i prosjektet ble det laget en designmal for kommunikasjon og formidling av prosjektet i sosiale medier og som trykksaker. En samlet spredningsstrategi ble ferdigstilt i desember 2022 og ble styrende for arbeidet og møtevirksomheten i det siste prosjektåret.

Møter

I prosjektperioden er det avholdt 68 arbeidsgruppemøter for statusrapportering. I tillegg er det gjennomført et udokumentert antall mindre arbeidsseminarer knyttet til deloppgavene.

Vedlegg 11:
Evaluerings av Modul 1: Medvirkning som teori og politikk» datert november 2022

Vedlegg 12:
Evaluerings av Modul 2: Prosesslederoppplæring

Vedlegg 13:
Evaluerings av Modul 3: Medvirkning i praksis

Vedlegg: 26
Samlet rapport av studentenes arbeider i Modul 3.

Infoskriv og samtykkeskjema for følgforskning av modul 3 Medvirkning i praksis.

Vedlegg 14:
AP4-1 Datainnsamling og -håndtering for følgforskning

Vedlegg 15:
Samlet rapport fra følgforskningen

Formidling og spredning

Vedlegg 16:
SAMBED
spredningsstrategi

Vi har hatt møter med samarbeidspartnerne enkeltvis, som styringsgruppemøter og med aktører som representerer de samme interessene i prosjektet som samarbeidspartnerne f.eks. LNU og enkelte kommuneansatte.

Vedlegg: 19

Innspillmøter med studentene har blitt gjennomført i november 2020 og i april 2023. Til første møtet møtte ca. 20 studenter. Andre møtet fant sted 13 april 2023 og ble arrangert som et kveldsarrangement i samarbeid med linjeforeningene Terra Forma, Struktura og Jordskifterlaget i lokalene til studentersamfunnet på Ås. Rundt 60 studenter deltok. Hensikten med møte var både å få innspill fra studentene til hvilke emner det vil være relevant for integrering av medvirkningskompetanse, samt invitere til debatt om betydningen av medvirkning: «medvirkning – Buzzword, betydningsfullt eller bare babbel?» Til dette arrangementet ble det invitert eksterne fagfolk med erfaring fra praktisk medvirkningsarbeid, utviklere (OBOS) og forskere.

Vedlegg: 17

Innspillmøter med ansatte ved Landsam ble gjennomført i februar 2023. «Innspillmøte og verksted for slutføring av SAMBED prosjektet» Tema: Hvordan kan undervisningen bygge opp studentenes kompetanse i medvirkningsarbeid? På dette deltok ca. 20 personer.

Vedlegg: 25

Det er gjort et omfattende arbeid med å hente innspill fra andre utdanningsinstitusjoner som utdanner planleggere eller har undervisning i planlegging. Dette materialet har gitt verdifullt bidrag til arbeidet med veileder og som nettverksbygging av undervisere. Tematikken ble tatt opp i en panelsamtale på fagkonferansen 15 juni 2023 med bidrag fra aktører i dette nettverket.

Elin Børrud og Kristoffer Pinheiro (delvis) deltok på HK-dir Prosjektledersamling for programmet «økt arbeidsrelevans for høyere utdanning» i Bergen 29.9.22.

Konferanser

Vedlegg: 20

I løpet av prosjektperioden har vi arrangert tre konferanser. Den første i 2021 ble samkjørt med SITRAPs årskonferanse. 84 deltakere totalt, derav 46 var fysisk til stede og 38 fulgte med på live stream. Vedlegg

Vedlegg: 21 og 22

«Medvirkning som virker» 15 juni 2022 – i samarbeid med Doga. Konferansen samlet 76 fysisk til stede og 91 som fulgte med på live stream. Vedlegg

Vedlegg: 23 og 24

«Medvirkningssirkuset» 15 juni 2023 – i samarbeid Doga og andre aktører. Konferansen ble avholdt med både plenum og fire parallellsesjoner. Det var 227 personer påmeldt. Vedlegg

Formidling

Prosjektet er hovedsakelig presentert på konferansene, egne og på NTNUs læringskonferanse i 2023. Kapittel i antologi vil bli publisert i 2024.

Informasjon om arrangementene har skjedd ved hjelp av sosiale medier og som artikler på nmbu.no.

Utarbeidelse av veileder

Underveis i arbeidet fant vi ut at materialet kunne videreformidles som en veileder,- «Training the trainers», for hvordan lage et undervisningsopplegg og undervise planleggere i medvirkning.

Målet med veilederen er:

- Spredning av SAMBED sine funn
- Bidra til å styrke undervisningsarbeidet med medvirkning i alle utdanningsinstitusjoner som utdanner planleggere
- Bidra til å skape en samlende forståelse for hva som er viktig å undervise i når det gjelder medvirkning i planlegging

Arbeidet ble gjennomført i fire faser i løpet av 2023:

Fase 1 – Forstå (mars / april)

- Kartlegging av hvem som underviser og hvordan de gjør det
- Oppsummering av foreløpige funn fra følgeforskningen

Fase 2 – Utforske (mai / juni)

- Definere det viktigste problemet / utfordringen veilederen skal løse
- Konkretisere ulike konsept for hvordan veilederen kan se ut / inneholde

Fase 3 – Teste (august / september / oktober)

Bilde: Konferanse
Medvirkningssirkuset,
DOGA 15. juni 2023

- Teste konseptene på utdanningsinstitusjonene, eventuelt andre samarbeidspartnere
- Sende ut forslag, eventuelt kalle inn til et digitalt møte med tilbakemeldinger og diskusjon

Fase 4 – Konkretisere og realisere (oktober / november / desember)

- Innspill fra testing oppsummeres og innarbeides
- Det utarbeides en ny og siste versjon av veilederen

Gjennom kartleggingen ble det identifisert 15 læresteder/utdanninger i Norge som utdanner planleggere (herunder arkitekter og samfunnsgeografer) eller underviser i planfag. Alle ble kontaktet, ni svarte på henvendelsen og ga innspill til innholdet i veilederen. I tillegg er det hentet innspill fra KS SAMPLAN-utdanning og fra planleggerutdanningen ved universitetet i Aalborg, samt egne utdanninger ved NMBU. Av disse er det 6 som har en ren teoretisk tilnærming, 6 som jobber praktisk og en som jobber i grenselandet mellom teori og praksis ved å ha en praksisutveksling integrert i utdanningen

Tilbakemeldinger fra underviserne:

- De fleste vil jobbe mer med medvirkning og tenker det får for lite fokus i planleggerutdanningen.
- Det er flere som er usikre på, eller peker på mangler i kunnskapen om, hva begrepet medvirkning rommer og hvorvidt de dekker alt innenfor begrepet i sin undervisning.
- Manglende kobling mellom medvirkningskompetanse og planleggerkompetanse. Medvirkningen blir avkoblet planfagligheten.
- Flere reviderer utdanningen sin dette året og er åpne for innspill.
- Flere (alle?) ønsker mer dialog mellom utdanningsinstitusjonene på dette feltet.
- Det er en iboende konflikt for noen mellom det praktiske og teori (begge deler bør få mer plass).
- Det er uklart hva som er teorigrunnet: mange baserer seg på kommunikativ planteori.
- Flere baserer seg på reelle case og samarbeid med kommuner i omegn

Det som de er opptatt av at studentene må lære er:

- Aktørperspektivet / maktperspektivet
- Den praktiske kunnskapen ved å arrangere en workshop, lage spørreundersøkelse, mm
- Viktigheten av å få frem ulike perspektiv på en og samme sak
- Prosesskompetanse, designe en prosess og helhetlig forståelse av medvirkning
- Forståelse for hvilke metoder som egner seg til hvilke typer prosesser
- Forståelse for sammenhengen mellom medvirkningsaktiviteter og planlegging Medvirkning som forhandling og avveining av interesser
- Medvirkning etter PBL
- Medvirkning som kunnskapskilde for planleggeren

Veilederen skal foreligge ved utgangen av prosjektet og spres til det nasjonale fagmiljøet, samt samarbeidspartnerne. Opplegget for veilederen ble lagt frem til diskusjon i styringsgruppa.

Intervjuer med praksis innenfor medvirkning:

Katja Bratseth fra Bynatroplogene
Aga Skorupka fra Rodeo Arkitekter
Betsey-Marie Eskeland fra Pir II AS
Glenn Sæstad fra Lokal Byrå
Hanne Marte Furset fra Plan, og bygningsetaten i Oslo kommune
Hilde Evensmo fra Leva Urban Design
Stine Bjar fra Lala Tøyen
Nina Malo fra Leva Urban Design

Intervju med studiesteder for fysisk planlegging:

Aalborg universitet v/ Helle Nedergaard Nielsen & Sara Bjørn Aaen
NTNU, Fysisk planlegging v / Terje Skjeggedal
NTNU, Arkitektur v / Markus Schwai
Universitetet i Agder v / Jørn Andreas Cruickshank
Høgskolen i Innlandet v/ Ulla Higdem
Høgskolen i Volda v/ Bjarne Folkestad og Grete Mari Mattland
Høgskolen i Vestlandet v/ Marte Lange Vik
Oslo MET V/ John Öst
Universitetet i Stavanger v/ Danielle Müller Eie & Kirsten Welschemeyer
Universitetet i Tromsø v/ Aril Buanes
Universitetet i Oslo v / Per Gunnar Røe og Jemima Garcia-Godos.
Bergen arkitekturhøgskole v/ Cecilie Andersson

Arbeidsgruppe (de har bidratt med sparring til veilederen, både muntlig og skriftlig - riktig å kalle for en arbeidsgruppe?):

Per Gunnar Røe
Paulina Emilia Nordström
Anders Riel Müller
Grethe Mari Mattland Olsen

Vedlegg 26
Veileder:

Medvirkningskompetanse

Veileder for opplæring
og undervisning i planleggingsfag

Refleksjoner og vurderinger av måloppnåelse og effekt

Tekst i kursiv er rapporteringsspørsmål fra HK-dir.

Prosjektet er gjennomført stort sett etter planen. Vi har oppnådd de resultatene vi ønsket, men har ikke klart å involvere alle samarbeidspartnerne like mye. Prosjektet har likevel hatt utstrakt samarbeid og involvering av arbeidslivsaktører.

Prosjektet hadde ambisjoner om å nå ut til studenter på ulike studieprogram. Vi har involvert studenter fra flere studieretninger (landskapsarkitektur, by- og regionplanlegging, eiendomsfag, eiendomsutvikling, folkehelse og pedagogikk). Studentene som deltok, hadde ulike forutsetninger. De var rekruttert fra 2. til 5. årstrinn, samt en PhD-student. Prosjektet har bidratt til at 17 av 48 studenter som har vært involvert i prosjektet, har fått konkret erfaring med å planlegge, utvikle og gjennomføre et reelt medvirkningsopplegg. 15 av studentene valgte å ta bare teori-modulen. Det var altså omtrent halvparten av de som fikk opplæring i medvirkningsprosesser, som også fikk konkret erfaring med å gjennomføre. Dette er litt under det som vi hadde som mål.

Bilde: Digital undervisning på grunn av pandemi, januar 2022

Økt arbeidsrelevans

På hvilken måte har prosjektet bidratt til å øke utdanningens arbeidsrelevans?

Målet med prosjektet har vært å gi studentene i planleggingsfag konkret erfaring med å utvikle og lede medvirkningsprosesser. Utdanningene som prosjektet er rettet mot, er i utgangspunktet svært arbeidsrelevante profesjonsutdanninger hvor studentene får relevant opplæring i planleggingens metoder og god kontakt med arbeidslivet gjennom bruk av virkelighetsnære prosjektoppgaver og casestudier. Likevel blir slike øvelser bare delvis relevante fordi studentene får liten erfaring med å forholde seg til sivilsamfunnets aktører som planleggingen skal løse problem og behov for eller blir berørt av planlegging mot sitt ønske. Prosjektets ambisjon har vært å teste ut et opplegg for å styrke denne delen av profesjonens praksiskompetanse. Fordi hensynet til barn og unges behov er spesielt nevnt i PBL, ville vi gi et tilbud til studenter som ønsker å få mer relevant erfaring med og kunnskap om hvordan unge kan involveres i planlegging og bli inspirert til å bli aktive deltakere i utviklingen av et bærekraftig samfunn.

Prosjektet ble planlagt med tre hovedaktiviteter (1) Utvikling og gjennomføre av et opplegg for medvirkning; (2) Metodeutvikling i praksis; (3) Utvikling av et modulbasert undervisningsopplegg. I praksis ble aktivitetene mer sammenvevd og overlappende. Innsiktsfasen ble brukt til å kartlegge hvordan problemet ble oppfattet av praksisfeltet, hvilke aktører som arbeidet med metodeutvikling og hvilke metoder som ble anvendt. Dette ga et godt utgangspunkt for utviklingen av undervisningspiloten, som ble rigget på kort tid. Vi annonserte dette i november og gjennomførte første runde av modul 2 i januar. Man kan si at vi utviklet det modulbaserte undervisningsopplegget som ramme for de to andre aktivitetene. I den første uttestingen av modul 2 (opplæringen) ble studentene oppfordret til å evaluere og utforske hvordan medvirkningen har skjedd i konkrete område- eller utbyggingsplaner.

Gjennom forelesninger av og samtaler med sentrale arbeidslivsaktører har studentene fått innblikk i metoder som er i bruk. På grunn av pandemien var det meste av undervisningen digital i januar 2022. Forelesninger med eksterne aktører som fortalte om sine erfaringer med medvirkningsprosesser, ble tatt opp og ble gjenbrukt senere. Til hver av evalueringsoppgavene engasjerte vi de som hadde gjennomført medvirkningen i praksis, som «mentorer» for studentene. Hensikten var at studentene skulle kunne få hjelp til å gå dypere inn hva som faktisk ble gjort, hvordan og hvorfor enn det som plandokumentene kunne fortelle. Erfaringer fra denne øvelsen, var at studentene brukte mye tid på å forstå selve planprosessen og at de i mindre grad klarte å gå i dybden på hvordan medvirkningsaktivitetene hadde blitt gjennomført. Dette ble også tatt opp i tilbakemeldingen fra studentene. En student minnte oss på at vi ikke hadde levert i tråd med læringsutbyttebeskrivelsene:

“I læringsmålet for modul 2 står det at vi skal få kunnskap om valg av metoder og aktiviteter. Dette skulle jeg ønske at vi hadde lært litt mer om, og sett på for eksempel hensikten bak ulike aktiviteter og metoder eller hvilken målgruppe de ulike aktivitetene passer best til. Skulle gjerne også ha lært mer om ressurser i sammenheng med medvirkning, fordi jeg ikke kan noe særlig om hva som kreves av ressurser for å få gjennomført for eksempel ulike aktiviteter, etterarbeid, eller planlegging.” (student)

Særlig i de kompliserte plansakene, ble samtalen mellom studentene og mentoren mer preget av å diskutere plansaken, enn hva mentoren gjorde i sitt arbeid for å involvere barn og unge i planleggingen. Dette var enklere i de sakene som dreide

seg om mer prosjektrettet planlegging av et konkret tiltak. En generell erfaring fra denne uttestingen og som har hatt innvirkning på de fagdidaktiske vurderingene, er at det er mye taus eller uartikulert kunnskap knyttet til denne delen av faget. Dette har igjen ført til en tendens til at medvirkningskompetanse ikke er noe som er integrert i planleggerrollen, men utvikles som en egen spesialist-kompetanse. Denne tendensen er også bekreftet i internasjonale studier som en effekt av en økt markedsliberal planparadigme. (Barry and Legacy 2023) Vi fikk bekreftet at denne type arbeidsrelevans er vanskelig å oppnå gjennom en ordinær undervisningsaktivitet. Selv om studentene i dag får kunnskap om planlovgivingens krav om medvirkning i planprosesser og innsikt i forskningen rettet mot deltakelse og medvirkning, er dette noe helt annet enn den kunnskapen som oppnås ved å erfare hvordan medvirkning kan skje i praksis og hva de vil møte i sin fremtidige jobb. Evaluering av studentenes erfaringer fra modul 3, viste noen interessante sammenhenger mellom forventninger til hvordan medvirkningen skulle gjennomføres og hva som faktisk skjedde. En slik diskrepanserfaring er ikke noe som normalt er innarbeidet i læringsutbyttebeskrivelser, men som vi må ta høyde for når vi skal utvikle medvirkningsopplæring rettet mot planleggere.

Gjennom det tredelte undervisningsopplegget har studentene fått både kunnskap, opplæring og ferdighetstrening samt anledning til å oppøve kompetanse omkring medvirkningsteori, prosessplanlegging og medvirkningspraksis. De har anvendt metoder og tatt opp problemstillinger som ligger tett opp til det som gjøres i arbeidslivet. Studentene fikk møte profesjonelle aktører i feltet, både ved gjesteforelesning, som mentorer og i mer fag-sosiale sammenhenger, men også erfarte et konkret læringsutbytte. Et eksempel på studentenes erfaring med relasjonsbygging med praksisfeltet:

“Det var mange i klassen, inkludert meg, som gjerne ønsket seg litt mer rundt det å faktisk samle inn og tolke data. Dette fikk vi en smakebit på i starten, men fikk utfyllende svar når vi hadde en samtale med NN [planlegger fra en kommune]. Her fikk vi en del informasjon om hvordan man faktisk gjør det i praksis.” (student)

På generell basis har prosjektet også gitt en bedre forståelse for barn og unges medvirkning, men i mindre grad har dette vært diskutert eller problematisert i lys av en bærekraftig samfunnsutvikling. Dette oppfattes ikke som et tap for prosjektet, mer som en erkjennelse av at de tre hensynene i PBL i dette prosjektet ikke er likeverdige vektet. Vår vurdering er at det modulbaserte undervisningsopplegget gir et godt grunnlag for å utvikle selvstendig tenkning og refleksjoner omkring sammenhengen mellom hensynene. Modul 1 som omhandler medvirkningsteori har introdusert målgruppen gjennom artikler. Prosesslederkurset (modul 2) har hatt forelesninger og læringsaktiviteter knyttet opp til barn og unge i medvirkningsprosesser. Gjennom erfaringene fra Modul 3 Medvirkning i praksis har studentene reflektert omkring sin forståelse av målgruppen. I praksis vil planleggere måtte forholde seg til målgrupper i alle aldre. Ved at prosjektet har hatt dette fokuset på barn og unge, vil vi anta at denne erfaringen kan overføres til f.eks. medvirkningsaktiviteter som spesielt skal ivareta f.eks. eldre eller andre med nedsatt funksjonsevne. Følgeforskningen dokumenterer at de har fått erfaring som oppleves som relevant for en fremtidig praksis. Dette er en gjennomgående tilbakemelding fra studentenes refleksjonsnotat.

Slik en student skriver etter å ha gjennomført modul 2:

“På tre uker har jeg gått fra å være usikker på hvordan medvirkningsprosesser kan ledes, til å være komfortabel med og trygg på at jeg kan produsere en konkret og detaljert plan for medvirkningsaktiviteter. Jeg har fått god trening i å formidle planen til andre, både deltakere og andre aktører involvert i prosessen. Kurset har gitt meg en innføring i hvordan jeg skal gå frem for å forstå og hente kunnskap om målgruppen, slik at jeg kan utvide min formidlingsevne og tilpasse den målgruppen. Jeg har fått forståelse for hvilket ansvar en prosessleder har, særlig knyttet til arbeidet med å definere og forstå hensikten med prosessen. Gjennom kurset har vi fått innsikt i metoder og ressurser vi kan bruke for å lage helhetlige prosessplaner og detaljerte kjøreplaner for medvirkningsaktiviteter. Vi har også fått innsikt i hvordan man kan gå frem i arbeidet med referering og dokumentasjon av data, og hvordan valg av metode må gjøres i forhold til hensikt, tid, midler og andre ressurser til gode.” (student)

Underveis i prosessen har arbeidet blitt presentert for eksterne aktører og beslutningstakere. Prosjektet har ikke hatt noen direkte kontakt med lokalpolitikere. Dette er en annen side ved slike profesjonsutdanninger som det er vanskelig å forberede studentene tilstrekkelig på gjennom studiet, at politiske beslutninger ikke nødvendigvis stemmer overens med det som studentene har lært å kjenne som god bærekraftig samfunnsutvikling.

Bilder: Studenter presenterer sin praksiserfaring fra Modul sammen med Case-eier på Medvirkningskonferanse i DogA 15 juni 2022.

Nye samarbeidsrelasjoner

På hvilken måte har prosjektet bidratt til at samarbeid med arbeids-og samfunnsliv har blitt en integrert del av utdanningen?

Samarbeidspartnerne har deltatt litt ulikt i prosjektet. Doga har stilt med en fast representant i arbeidsgruppa gjennom hele prosjektperioden og har vært aktive samarbeidspartnere på de to store konferansene som er gjennomført i juni 2022 og 2023. Dette har vært svært nyttig for prosjektet. Doga sitt nettverk og spesialkompetanse på dette området har gitt verdi til utviklingen av undervisningspiloten, samtidig som vi oppfatter at Doga har hatt nytte av et samarbeid med et akademisk fagmiljø. KS og Spire har deltatt mindre enn forventet utover i prosjektperioden, men var indirekte representert gjennom rekrutteringen av to prosjekttilsatte i innsiktsfasen. Kontakten med SEVU ble opprettholdt ved at en av fakultetets fastansatte i arbeidsgruppa også er involvert i etter- og videreutdanning gjennom SEVU NMBU. NBBL deltok i prosjektets første del, men har ellers vært lite aktiv i prosjektperioden. Gjennom konferanser og mange mindre møter har vi hatt bred kontakt med mange ulike aktører, både fra KS sektoren og fra byggebransjen, bl.a. Obos (NBBL medlem). Spire har deltatt både i panelsamtale på fagkonferansen i 2022 og med egen utstilling i 2023. Noen av studentene som har deltatt i undervisningen, har også i perioden vært aktive i Spire, slik sett vil erfaringene fra prosjektet kunne ha en direkte overføringsverdi for Spires videre arbeid med opplæring innen medvirkning.

Ambisjonene om at prosjektet også skulle bygge samarbeidsrelasjoner og bidra til å bryte ned uheldige spenninger mellom profesjoner og interessegrupper som i praksis ofte representerer konflikterende syn, er i liten grad innfridd. Selv om praksisfeltet har vært tett involvert i prosjektet, har studentene i liten grad blitt konfrontert med motsetninger eller konflikterende syn. I modul 2 (augustblokk) ble det lagt opp til samtaler og refleksjon omkring en pågående debatt i Arkitektnytt om "medvirkning virker". Ifølge refleksjonsnotatene var det flere studenter som fikk mye ut av det. Det ble også arrangert en "fight club" mellom disse debattantene på innspills-møtet som ble arrangert sammen med studentene i 2023, men dette er en debatt mellom medvirknings-aktører (konsulenter) og forskere på medvirkning. Noe av tematikken ble tatt opp på de store seminarene, men her var ikke alle studentene til stede. Vi mener likevel basert på studentenes faglige bidrag og deres egne refleksjoner, samt oppsummering av følgeforskningen, at vi gjennom prosjektet har skapt en felles forståelse av motivasjon, modeller, metoder og mangfoldet i medvirkningsprosesser. I og med at studentene som deltok i undervisningen, kom fra ulike studieprogram, har vi også til en viss grad fått bekreftet at tematikken oppfattes som relevant både for eiendomsstudenter, planleggere og landskapsarkitekter. Fordi vi har hatt mange ulike aktører involvert, har bevisstheten omkring verdien av tverrfaglige prosesser både for gjennomføringen av gode planer i tråd med PBL intensjoner og at dette også er et virkemiddel for å ivareta noen av FNs viktigste bærekraftsmål, økt.

Erfaringer fra prosjektet gir gode muligheter for å utvikle en gjensidig læringskultur på tvers av utdanningsstedene og arbeidslivsaktører i praksisfeltet; både planteoretisk (begrunnelse for og beskrivelse av), prosessuelt (planlegging og ledelse av

medvirkningsaktiviteter), metodisk (handlinger, kommunikasjon og verktøy) og ikke minst vil den overordnede hensikten med prosjektet (gi studentene erfaring med), bidra til et økt fokus på de ulike dilemmaene og faglige utfordringene med å implementere kunnskap fra medvirkning i planleggingen.

Bilder: Medvirkning som virker - Studentledet innspillsmøte/konferanse og Fight Club - april 2023

Studenter som har gjennomført hele undervisningsopplegg mottok et eget kursbevis som beskriver kompetansen.

Innovasjon og kunnskapsutvikling

Hva er utviklet av kunnskap, erfaringer, praksis og ressurser i prosjektperioden?

Prosjektets innovative ambisjon har vært å utvikle en system-forståelse av hvordan det multiple læringsutbytte i medvirkningsprosesser kan utnyttes. Med dette mener vi den doble læringseffekten som oppstår i en medvirkningsprosess; de som blir berørt av planleggingen vil kunne lære noe om planleggingens formål og begrunnelse, og de som planlegger, vil kunne lære noe om de som blir berørt av planleggingen. Selv om mye forskning på medvirkningsprosesser ofte dokumenterer hvordan maktrelasjoner utspiller seg i slike prosesser og avdekker ubalanse mellom aktørene slik at de som deltar aktivt i medvirkningsprosesser ikke nødvendigvis representerer et demokratisk mangfold, er det vår oppfatning at det nesten uunngåelig vil skje en form for læring i dette møtet.

Dersom medvirkning skal kunne bli en integrert del av planleggingen og ikke en sær-interesse som forvaltes av medvirkningsspesialister, må også den praktiske kunnskapen planleggerne opparbeider ved å utvikle og gjennomføre medvirkning, kunne formidles slik at den kommer utdanningen til gode. Det vil si at helt uavhengig om medvirkningen «virker» eller ikke, vil en tredje læringseffekt oppstå av den gjensidige dialogen mellom de aktørene som deltar i medvirkningen og de som har ansvar for å lede arbeidet. Det som vi definerer som en fjerde læringseffekt handler dermed om hvordan denne læringen blir forstått av planleggeren og innarbeidet i den pågående planprosessen. Hvordan denne siste læringseffekten blir håndtert i praksis, ble vi spesielt utfordret på av studentene som deltok i (andre runde) av Modul 2. Da var undervisningen mye mer knyttet til utviklingen av et tenkt opplegg for medvirkning knyttet til en konkret plansak. Ved at studentene identifiserte et eget ansvar for plansaken og ikke bare ansvarlig for medvirkningsaktiviteten, ble de også mer oppmerksom på hvor viktig det er at medvirkningsaktiviteten spiller en rolle for planleggingen og resultatet av den, og ikke reduseres til et lovpålagt tiltak for å ivareta demokratiske prinsipper.

For å oppnå de målene vi ønsket med dette prosjektet, har vi hatt fokus på tre aspekter som til sammen styrker de fire komponentene som ifølge Etienne Wenger (2004) spiller inn ved læring; tilhørighet til et felleskap, refleksjon i praksis; utvikle gruppeidentitet og deltagelse med mening²¹. Det er først i etterkant, ved analysen av følgeforskningen at vi ser hvordan disse aspektene har kommet til uttrykk som læringserfaringer. Her er det nødvendig å oppsummere langs to spor. Det ene er læringen og kunnskapsutviklingen som har skjedd som følge av undervisningspiloten. Det andre er læringen og kunnskapsutviklingen i prosjektgruppa. Begge deler har læringen skjedd gjennom praktisk samarbeid og utforskning.

De studentene som gjennomførte alle tre undervisningsmodulene, ble introdusert til tre typer av samarbeid; seg imellom når de i mindre grupper skulle organisere seg og planlegge medvirkningsaktiviteten. Deretter måtte de i felleskap samarbeide med de eksterne aktørene som «eide» caset. Og til slutt med de som deltok i medvirkningsaktiviteten. I motsetning til gruppearbeid som anvendes i ordinære studentarbeid, fikk studentene her erfare betydningen av å ta et felles ansvar for resultatet, da dette også skulle presenteres og leveres til eksterne aktører. Gruppelæring gir en annen type læring enn den individuelle. Vår erfaring fra observasjon og studentenes refleksjoner har vi klare indikasjoner på at studentene her har måttet lære seg å ta ansvar for gruppens læring, på en mer ansvarlig måte enn i

gruppeprosjekter som kun skal vurderes av sensor i en slutt karakter.

Det er viktig i denne evalueringen å huske på at uttesting gjennom slike ekstraordinære piloter, har helt andre ressurser å spille på. Når vi erfarer stor læringseffekt ved at studentene gjennom (særlig andre gangs testing av modul 2) en kontinuerlig respons og refleksjon fra undervisere, er dette en situasjon som sjelden er til stede i ordinær undervisning. Med 2-3 undervisere for rundt 12 studenter.

Størrelsen på gruppen gjorde det også enkelt å introdusere dem til arbeidslivsaktører og la dem delta i eksterne aktiviteter. Ved å involvere studentene i et slikt profesjonsfelleskap gir det dem mulighet til å reflektere over sin fremtidige rolle på en mer bevisst måte. Gjennom samtaler/intervjuer og refleksjonsnotater har vi sett de ulike aspektene av hva den enkelte student har erfart og lært i praksis. Formativ vurdering innebærer at involverte undervisere samtaler med studentene om det de jobber med, mens de gjør det². Dette er fag uten fasitsvar, vurderingen vil derfor ikke være i form av godkjennelser, kanskje heller ikke feed-back, men en feed forward som sikrer at studentene anvender tilbakemeldingen for å komme videre³. Erfaringer fra prosjektet vil opplagt kunne hjelpe oss til å utvikle undervisningen for å styrke studentenes læring. Konstruktiv tilbakemelding og dialog med studentene underveis i læringsprosessen, tror vi kan ha stor innvirkning på studentens evne til å utvikle et kritisk evaluerende skjønn⁴, noe som er helt avgjørende i en fremtidig praksis.

En utvidet læringsarena

Samarbeid mellom undervisning og arbeidsliv gir en utvidet læringsarena med så vel prosesseffekter, effekter for arbeidslivet og for utdanningen og for studentene. Læringsaktiviteter som løftes ut av forelesningssalen, gjør at studentene eksponeres for andres nysgjerrighet og kan være skjerpene på innsatsen. Et viktig mål for utdanning av fremtidens planleggere er å øve opp studentene til å håndtere usikkerhet og iterasjon i læringsprosessen og lære seg å akseptere en prosess av stadig 'prøve og feile', lære av egne «feil» og bli kontinuerlig introdusert til nye perspektiver evnen til å handle positivt i møte med kompleksitet, usikkerhet og ukjente fremtider for å håndtere samfunnets omstillinger. Slike organiserte møteplasser for faglig refleksjon i praksisfelleskap kan bidra til helhet og sammenheng mellom teoribasert kunnskap og profesjonsfaglig praksis.

Som undervisere ser vi at de teoretiske grunnprinsippene for medvirkning som læres bort i utdanning, kan være utfordrende å anvende i praksis. På den annen side utvikler og anvender praksisfeltet, metoder og teknikker mye fortere enn de kan bli undersøkt vitenskapelig og dermed influere formidlingen av teorien. Vi har allerede i dag en struktur i studieprogrammene som gjør det mulig å iverksette nye undervisningsopplegg i samarbeid med praksisfeltet utenfor campus. Det nye er tematikken og hvordan vi ser studentenes læringsutbytte som direkte relevant for teori og metodeutvikling, og dermed direkte involvert i utviklingen av undervisningsopplegg om medvirkning i planlegging.

Gjennom prosjektet har vi hatt den multiple læringseffekten i mente. Dette bygger på læringsteori som gjerne knyttes til dikotomien i institusjonell læring; på den ene siden hva individene lærer i sine daglige handlinger og på den andre siden hvordan institusjonen som helhet lærer av denne læringen. Begrepet triple-loop læring⁵ som

ofte brukes, er bl.a. inspirert av tenkningen til Chris Argyris og Donald Schon⁶ om hvordan profesjonell kompetanse utvikles og av Gregory Bateson⁷ om de ulike måtene mennesker lærer og Peter Senge⁸ om utvikling av begrepet lærende organisasjoner.

I vår sammenheng vil de tre lærings-loopene; første nivå (individuell læring) være studentens læring; deretter læring i den gruppe-konteksten som studenten utøver aktiviteten (prosedural læring/gruppelæring) og så den institusjonelle læringen som kommer både praksis og fagdidaktikken til gode. Vi tenker at en undervisning som klarer å ta høyde for disse tre nivåene av læring, har et aktivt forhold til praksis og til metoder i praksis.

Undervisningsopplegget som ble testet ut, mener vi er fleksibelt og kan bli tilpasset både til ordinær undervisning, etter- og videreutdanning, samt opplæring i frivillig sektor. Dette har vi også tatt høyde for i utarbeidelsen av veilederen for utarbeidelse av opplæring i medvirkning.

Etter at vi hadde gjennomført de planlagte tre 5 sp modulene, testet vi også ut en mikro-versjon av teori, opplæring og erfaring i to emner med 1 og 2 års studenter. Som erstatning for erfaring med faktiske case med eksterne aktører, fikk studentene her prøvd ut en medvirkningsaktivitet (folkemøte og workshop) ved hjelp av rollespill. Selv innenfor et så begrenset tidsrom (1 dag) oppfattet flertallet av studentene at det gav verdifull erfaring. Mange reagerte positivt fordi de også opplevde dette som annerledes, gøy å være med på og et avbrekk fra ordinær undervisning.

Prosjektet har opplagt gitt studentene mulighet til å erfare reelle medvirkningsaktiviteter. Den har også gitt studentene erfaring med nye undervisningsmetoder. Flere av studentene trekker frem verdien av å lære stemmebruk og retoriske virkemidler av en erfaren skuespiller. Mange hevder det var den enkelt-aktiviteten med størst læringsutbytte. Mange gruet seg på forhånd, men hadde en svært positiv læringserfaring. Det samme gjelder bruk av rollespill. Her er noen refleksjoner som dokumenterer dette:

“Har jobbet mye praktisk med prosessplan og kjøreplan denne uken. Dette ga mye læring fordi vi gjennom rollespill fikk teste metodene vi har utviklet. Gjennom rollespillet lærte jeg blant annet hvor viktig rekkefølgen man gir informasjon i er. Det er kunnskap man kun får gjennom praktisk øvelse.”

“Gjennom rollespill mm. har jeg denne uken fått konkret øvelse i ledelse. Det var særlig lærerikt å erfare overgangen fra planlegging til utførelse, og få kjenne på kroppen hvor planen har styrker, mangler eller svakheter. Jeg anser dette som en av de viktigste øvelsene vi har gjort i løpet av disse tre ukene.”

“Vi har pratet en del om databehandling denne uken og fikk særlig gjennom rollespillet erfaring med hvordan samle inn data. Gjennom rollespillet lærte jeg at referering tar mer tid og oppmerksomhet enn jeg forventet.”

De positive opplevelsene som er gjengitt her er hentet fra refleksjonsnotater fra annen gjennomføring av Modul 2. Opplegget her ble endret litt på grunnlag av tilbakemeldingene fra første runde. Den gang var undervisningen delvis digital pga. pandemien. Diskusjonene ble naturligvis ikke så fruktbare og de fysiske møtene ble færre, men vi klarte å gjennomføre noen rollespill og stemme, retorikk øvelser med en profesjonell skuespiller. I første gjennomkjøring av modul 2 (januarblokk)

22) utforsket studentene gjennomførte medvirkningsprosesser og fikk diskutere disse med de ulike aktørene fra praksisfeltet som hadde gjennomført disse. Gjennom dokumentstudier og samtale med mentoren fikk studentene detaljert innblikk i hvordan planleggingen, gjennomføringen og etterarbeidet ble gjort. Bruk av erfarne medvirkningsaktører som mentorer for de ulike studentgruppene, reduserte noe av begrensningen som pandemien medførte ved at universitetet ble stengt for campusundervisning.

I modul 3 fikk studentene samarbeide med aktører fra praksis om å utvikle et medvirkningsopplegg for barn og unge i en reell case. Her hadde studentene stort handlingsrom for å definere og utvikle opplegget, med case-eiere og veiledere fra universitetet som hjelpere. Studentenes refleksjonsnotater vitner om at det har gitt et stort læringsutbytte å se sine planer både fungere godt og ikke så godt. De har satt pris på denne læringen, og har fremhevet at den praktiske erfaringen har gjort dem mye bedre rustet for nye medvirkningsprosesser.

En av gruppene trekker frem noen interessante refleksjoner basert på disse erfaringene:

“Etter å ha gjennomført et praktisk medvirkningsopplegg er det interessant å se tilbake på noen av de spørsmålene som ble diskutert i modul én og to av kurset. Særlig interessant for oss er det å spørre oss selv om medvirkningen vi har gjennomført har virket. Som diskutert tidligere er det etter vårt syn liten tvil om at medvirkningsopplegget har vært vellykket, og at både deltakerne og kommunen har nytteverdi av gjennomføringen og innspillene som er samlet

Bilde: Undervisning med erfaren skuespiller som del av Modul 2
Prosessledelse

inn. Derimot er vi mer tvilende om innspillene som er samlet inn tas med i det videre planarbeidet, eller om den 49 sider lange rapporten med innspill nå er én av mange rapporter som blir liggende å samle støv. Vi har diskutert dette i gruppen, og ønsker å trekke frem to refleksjoner:

1) Medvirkningsopplegget, som i dette tilfellet er i forbindelse med KPA Kongsberg, har funnet sted for sent i planprosessen. Rapporten med funnene fra medvirkningsopplegget ble levert til kommunen 10. juni, og kommuneplanen ble vedtatt 12 dager etter dette, 22. Juni.[..]

2) Vi som eksterne bidragsytere i prosjektet har ikke anledning til å følge opp at innspillene som er samlet inn følges opp eller ivaretas i det videre planarbeidet. Å arbeide med et prosjekt som dette over en viss periode gir en tilhørighet, bevissthet og forståelse rundt eget arbeid. De som mottar rapporten har derimot ikke samme tilknytning til arbeidet som er nedlagt. Etter vårt syn er det på generell basis trolig større sannsynlighet for at medvirkningsrapporters anbefalinger og de innspillene som trekkes frem forsvinner i mengden av alle andre oppgaver de ansatte i kommunen arbeider med. Hvorvidt medvirkningsaktiviteter som hovedregel bør outsources til eksterne nisjebedrifter, fremfor å ha kunnskap om medvirkning internt i kommunen (eller andre private forslagsstillere) er en interessant diskusjon. Vi som gruppe ser flere ulemper ved dette, og er klare på at flere planleggere selv bør inneha kunnskap om medvirkningsteori- og gjennomføring. [..]" (Fra studentrapport)

Evalueringen av de fem casene som ble gjennomført viste at studentene utnyttet digitale muligheter både i de ulike kursmodulene, til metodeutvikling og i prosjektgjennomføringen. Det første prosesslederkurset i januarblokk som måtte endres fra fysisk til digitalt opplegg, førte til at studentene brukte og utnyttet digitale muligheter som teams og miro i sine læringsaktiviteter. Denne erfaringen kunne de utnytte i medvirkningsaktivitetene. Et av prosjektteamene i modul 2 utviklet sitt medvirkningsopplegg som en digital variant, blant annet på grunn av lange avstander, men måtte endre case på grunn av endrede økonomiske forutsetninger hos case-eier.

Spredning, formidling og kommunikasjon

Hvordan er kunnskap, erfaringer, praksis og ressurser som er utviklet i prosjektet dokumentert, delt og tilgjengeliggjort for andre?

Prosjektets aktiviteter og resultater er spredt på ulike måter. Den viktigste spredningsarenaen har vært de tre åpne fagseminarene. Dette brukte vi bevisst både til å presentere prosjektet og til å få fremdrift i prosjektet. Tabellen viser i stikkordsform hva som har vært de viktigste spredningskanalene til de tre målgruppene. I kategorien undervisere, er det både undervisere ved NMBU, men også undervisere på andre planleggerutdanninger i Norge.

Ansatte studentassistenter	prosjektdeltakere	Samarbeidspartnere/ styringsgruppemøter
Studenter	undervisere	Praktikere/arbeidslivsaktører
innspillsmøter	innspillsmøter	Informanter
Deltakere i undervisningspilot	Informasjon på intern web	Forelesere/mentorer
Deltakere på fagkonferansene	Deltakelse på fagkonferansene	Deltakelse på fagkonferansene
«kursbevis- utdeling»	Programråd/studieutvalg	nettverk

Det er fagkonferansene er brukt som spredningsarenaer, men også fungert som viktige milepæler for den faglige progresjonen i prosjektet. Det første året (som delvis var rammet av koronarestriksjoner) ble prosjektet presentert og diskutert både med tre studenter som allerede hadde tatt den første teori modulen og med inviterte aktører fra praksisfeltet som har lang erfaring med medvirkning i planlegging. Samtalene ble tatt og brukt videre i undervisningen. I dette møtet ble alle samarbeidspartnere i prosjektet utfordret på å gi innspill til gjennomføringen. Konferansen ble holdt på NMBU og streamet direkte til deltakeren utenfor campus.

De to neste konferansene hadde et bredere nedslagsfelt. I 2022 fokuserte vi spesielt på medvirkning med barn og unge. Her hadde vi invitert forelesere utenfra for å fortelle enten om erfaringer med å jobbe med barn/unge eller om medvirkningsaktiviteter som har blitt gjennomført. Vi hadde også en svært vellykket panelsamtale mellom representanter for ulike ungdomsorganisasjoner som fikk godt frem bredden i samfunnsdeltakelse blant barn og unge. Til denne konferansen presenterte studentene sitt arbeid og fortelle om sine erfaringer.

Tema for 2023 konferansen var «medvirkningssirkuset» her ble bredden i feltet trukket opp. Konferansen involverte flere arrangører og hadde både felles plenum og tematiske sesjoner. Vår sesjon hadde to deler. Til den første hadde vi invitert undervisere fra andre læresteder til å fortelle om sine erfaringer og til en samtale om hva medvirkningskompetanse innebærer. I den andre delen hadde vi invitert aktører fra arbeidslivet for å høre hvordan de arbeider med medvirkning innen sitt ansvarsområde og da særlig med fokus på hvordan de ivaretar eller ikke ivaretar læringsoverføring fra sak til sak og i organisasjonen.

- På grunnlag av innspill og erfaringer fra prosjektet som sådan og erfaringer fra undervisningspiloten, har vi utarbeidet en veileder rettet mot undervisning og opplæring i medvirkning i planlegging.
- En faglig tekst (kapittel i vitenskapelig antologi) er under arbeid og vil bli

publisert i løpet av året.

- Prosjektet ble presentert på NTNU læringsfestivalen i 2023 og er spilt inn igjen med et annet fokus i 2024.
- En kortversjon av sluttrapporten blir presentert som aktualitets sak på Sitrap hjemmeside.

Bilder: Innspillmøte med undervisere og studenter fra Fakultet for landskap og samfunn, februar 2023

Bilde: Medvirkningssirkuset 2023 Undervisere fra andre læresteder forteller om sine erfaringer om medvirkningskompetanse

Videreutvikling

Hvordan er det som er utviklet i prosjektet planlagt videreført og eventuelt videreutviklet i utdanningen?

Det er ennå ikke tatt stilling til hvordan prosjektresultatene videreføres i utdanningen. Resultatene fra prosjektet skal formidles til fakultetets studieutvalg og relevante programråd. Alternative forslag til implementering legges frem til diskusjon. Et av alternativene er et samarbeidsprosjekt med SEVU. Veilederen vil bli gjort tilgjengelig som en ressurs.

Planer om oppfølging og videreutvikling hos samarbeidspartnerne:

DOGA

DOGA jobber med å gjøre medvirkning til en del av basiskunnskap for utfordringsdrevet innovasjon. Vi har benyttet erfaringene fra SAMBED i blant annet GNIST-innovasjon for nærings- og stedsutvikling og videre arbeid med nyetablert medvirkningsforum. Vi har også erfaringene med oss i vårt arbeid med programbeskrivelser for nye områdesatsinger og Grønt industriløft.

GNIST-innovasjon 2023-2024 skjer i Sarpsborg, Andøya, Kragerø, Kirkenær i Grue og Averøy.

Programbeskrivelser for nye områdesatsinger skjer høst 2023- vår 2024 i Fredrikstad, Sarpsborg, Skien og Kristiansand. Medvirkningsforum opprettes som oppfølging av Medvirkningssirkuset 2023 og vil få ca 4 møtepunkt årlig, og benyttes som arena for deling av erfaring og kunnskap om medvirkning. Deltakerne er KDD, KS/Smartbyene, NMBU og Plogen (ikke verifisert).

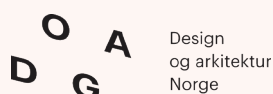
Vi benytter også kunnskap om verdien av medvirkning inn i utarbeidelsen av prinsipper for hvordan Grønne industrietableringer også kan ivareta sosial og miljømessig bærekraft som skjer høst 2023 med oppfølging i 2024.

NBBL

NBBL vil anvende kunnskap og metoder fra prosjektet til formidling til boligbyggelagene, som utvikler boliger, fremmer private planforslag og bygger. Formidling fra NBBL vil både skje ved artikler og nyhetsbrev rettet mot boligbyggelagene, og gjennom kompetansetiltak drevet av NBBL (kurs, konferanser, digitale læringskanaler mv). Boligbyggelagene på sin side kan benytte tilgjengeliggjort kunnskap og materiale både ovenfor sine medlemmer og direkte i medvirkningsprosesser i konkrete boligutviklingsprosjekter. NBBLs spredning og formidling vil skje «når det passer».

KS

KS synes det har vært nyttig og lærerikt å være med i styringsgruppa. NMBU vil presentere refleksjoner fra prosjektet på Kommunep plankonferansen 2024 (12-13 feb) Flere aktører jobber for tiden med Webinarserier (Mdir og planavdelingen, Forum for kommunal planlegging og Distriktssenteret) hvor alle sitter med tilnærmet like lister og har «hele landet» som målgruppe. Det er tatt til orde for et partnerskap for kompetanseløft slik at vi får til en bedre koordinering og at ulike webinarer bygger på hverandre. Disse webinarer er kunnskapsformidling og erfaringsdeling, men kan også være interessevekker for noe mer. KS ser at kommunens ansvar i

private reguleringsplaner er et på- se ansvar. Dette gjør det mer krevende enn om kommunen hadde hatt et fullt ansvar - sett opp mot KS og kommunesektorens ansvar og roller, jmf veileder fra Kristiansand kommune <https://www.kristiansand.kommune.no/contentassets/233e8b56a61f4f74b4952550c63f71a4/medvirkning-i-planprosesser---for-forslagstiller.pdf>. Kommunesektoren har samtidig behov for mer prosesskompetanse. Rapporten som ble laget i prosjektets innsiktsfase ga veldig nytte i den henseende.

Spire

Byutvalget i Spire vil jobbe videre med informasjonsarbeid og politisk påvirkning for å sette medvirkning på dagsorden. Her tar vi med oss læringspunkter fra SAMBED-prosjektet. Vi planlegger også å videreutvikle fotoutstillingen fra medvirkingskonferansen og jobbe videre med skoleopplegget om medvirkning. Spire har drevet informasjonsarbeid rettet mot unge og andre aktører for å skape oppmerksomhet rundt medvirkning og understreke betydningen av dette temaet. Gjennom deltakelsen i SAMBED har vi oppnådd verdifull kunnskap som vi har anvendt til å gjennomføre en rekke aktiviteter og prosjekter.

SEVU - NMBU

Senter for etter- og videreutdanning (SEVU) ved NMBU har bidratt i SAMBED-prosjektet gjennom hele prosjektperioden. SEVU har sammenfallende interesser med SAMBED-prosjektet gjennom sitt arbeid med utvikling av etter- og videreutdanning for planleggere. Deltagelse i SAMBED-prosjektet har gitt innspill til konkrete temaer om medvirkning og til strategier for undervisning på etter- og videreutdanningskurs. Helt konkret har metoder og perspektiver fra SAMBED blitt integrert i det digitale kurset om prosessledelse som SEVU utviklet med midler fra Kompetanse Norge/Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse i 2021/2022. Kurset omfatter planlegging og praktisk gjennomføring av medvirkningsprosesser for ulike organisasjoner og plannivåer både utenfor og innenfor plan- og bygningsloven. Alle foredragene på kurset er tatt opp på video.

SEVU har bidratt med ressurser til arbeidsgruppa i SAMBED-prosjektet i form av kapasitet og kompetanse. SEVU har også bidratt med en forelesning om prosessledelse som definerte elementene i en prosess, hvordan de kan brukes til å identifisere interessenter, definere arenaer, planlegge aktiviteter, og betydningen av å dokumentere resultater. Foredraget ble tatt opp på video for å kunne brukes i senere gjennomføring av undervisning. I tillegg er alle foredragene som ble produsert i forbindelse med etter- og videreutdanningskurset om prosessledelse gjort tilgjengelig for SAMBED-prosjektet.

SEVU vil jobbe videre med medvirkning som et tema i etter- og videreutdanningskurs, både som frittstående kurs og som elementer i kurs som omhandler temaer innenfor planlegging. Perspektivene og metodene som er utviklet i SAMBED-prosjektet vil være til stor nytte i dette arbeidet.

Refleksjon over gjennomføringen av prosjektet - Suksessfaktorer

Hvilke suksessfaktorer vil dere trekke frem som viktige for prosjektet?

Prosjektet er hovedsakelig gjennomført slik det ble planlagt og etter den fastsatte fremdriftsplanen. Vi har hatt regelmessige møter med tydelig arbeidsfordeling. Prosjektgruppen har hatt stort faglig engasjement. Vi har fått mulighet til å ansette svært kompetente og kvalifiserte prosjektmedarbeidere og hatt blitt møtt med stor interesse fra eksterne aktører. Det har også bidratt til at vi har invitert mange interessante forelesere og undervisere som studentene har satt stor pris på.

Prosjektet har på kort sikt ført til økt kompetanse på medvirkning blant de som har undervist i de ulike modulene. Undervisningskompetansen som har blitt utviklet har hatt direkte relevans for planlegging og gjennomføring av andre ordinære kurs i studieprogrammet. Lærdom fra kurset ble også inkludert i mikro-format i to ordinære kurs i høstparallellell 2023. På denne måten har det allerede bidratt til kompetanseheving blant studenter gjennom kurs i studiet. På lengre sikt vil prosjektet bidra med ytterligere økt kompetanse gjennom etter- og videreutdanningskurs i regi av Senter for etter- og videreutdanning ved NMBU.

Vi hadde ambisjon om at prosjektet skulle bidra til et multippelt-læringsutbytte. Prosjektets design var i stor grad bygget på læringsteori som gjerne knyttes til dikotomien i institusjonell læring; på den ene siden hva individene lærer i sine daglige handlinger og på den andre siden hvordan institusjonen som helhet lærer av denne læringen. I vår sammenheng vil de tre lærings-loopene; første nivå (individuell læring) være studentens læring; deretter læring i en gruppe-kontekst som gir studenten prosedural læring og gruppelæring gjennom samarbeid med andre. Til slutt den institusjonelle læringen som kommer både praksis og fagdidaktikken til gode. Disse sammenhengene kommer tydelig frem av refleksjonsnotatene og vår egen evaluering. Modellen kan også brukes på prosjektgruppa. Hver og en av deltakerne i prosjektet har måttet tilegne seg individuell kunnskap som gjennom diskusjoner i gruppa har blitt utfordret og foredlet og deretter implementert i prosjektets mange aktiviteter. Vi har spesielt erfart hvordan denne fagutviklingen har løftet opp noen viktige diskusjoner omkring teorigrunnlaget for medvirkning og at forskningen på feltet har fått stor innvirkning på hvordan medvirkning i praksis har utviklet seg. Kritikken mot planlegging som kun ivaretar lovens minstekrav har sannsynligvis inspirert til fremveksten av aktører som har spesialisert seg på å gjennomføre medvirkningsaktiviteter og utvikle metodikk som er noe annet enn høringer og folkemøter. Dette har vi spesielt sett fordi dette prosjektet har hatt fokus på barn og unge. Utvikling av medvirkningsaktiviteter for denne gruppen har et vidt spenn og dekker ikke bare saksorienterte formelt initierte prosesser, men også aktiviteter som skal inspirere til deltakelse og bevisstgjøring.

I litteraturgjennomgangen har vi spesielt søkt etter studier som involverer barn og unge, men også etter studier av tilsvarende undervisningsopplegg. Til dette har vi funnet nitten relevante studier. Disse er kun analysert basert på sammendraget og sortert etter de fagdidaktiske spørsmålene; hva skal det undervises i? Hvordan skal det undervises? Og hvorfor?

Materialet er kun foreløpig behandlet, men en umiddelbar oppfattelse er at flere av studiene bekrefter våre erfaringer. (Til sorteringen har vi brukt ChatGPT som har oppsummert følgende:

Refleksjon over undervisningserfaringer: «Flere av studiene inneholder refleksjoner over undervisningserfaringer og evaluering av undervisningsmetoder. For eksempel diskuterer Chang and Huang (2022) potensielle utfordringer og suksessfaktorer knyttet til bruk av stakeholder workshops, mens Del Rio and Levi (2009) undersøker effektiviteten av internettbaserte undersøkelser og samfunnsdeltakelse i urban design utdanning.»

Studenters opplevelser og læringsutbytte: «Flere artikler inkluderer analyser av studenters opplevelser og læringsutbytte. Dette kan gi verdifulle perspektiver på hvordan undervisningen påvirker studentenes forståelse og ferdigheter innenfor planlegging og design. For eksempel gir Levkoe et al. (2020) innsikt i læringseffektene av Community Service-Learning (CSL) i graduate planning education.»

Samfunnsengasjement og partnerskap: «Flere studier tar opp viktigheten av samfunnsengasjement og partnerskap mellom universiteter og lokalsamfunn. Dette understreker betydningen av å integrere reelle prosjekter og samarbeid med lokalsamfunn i undervisningen for å gi studentene praktisk erfaring og forståelse for planleggingsprosesser. Frank and Sieh (2016) og Mancini et al. (2022) er blant de studiene som adresserer dette aspektet gjennom diskusjoner om samfunnsengasjement i planleggingsutdanningen.»

Disse tre perspektivene kan også være relevante kategorier for å diskutere dataene fra følgeforskningen og egne opplevelser/erfaringer gjennom hele prosjektperioden. Gjennom intervju med studentene og observasjon av studentene i arbeid, viser at studentene har lært mye fra medvirkning i praksis. De har fremhevet den kroppslige erfaringen de har fått som prosessledere for barn og unge. De fremhever blant annet hvordan opplegget bør være tilpasningsdyktig i forhold til kjøreplanen de har planlagt – noe tar lengre og kortere tid enn estimert, og en prosessleders oppgave handler om å balansere dette. Flere av studentene har fremhevet en mismatch mellom det de forventet om hva barn og unge kan gjøre og tenke. Noen mente at de hadde forventet mye mindre fra barna/ungdommen enn det de fikk, eksempelvis i forståelse av kart. Noen av studentene som arbeidet med eldre ungdommer som var rundt 5-10 år yngre enn seg selv trodde de skulle være nærmere hverandre i forhold til referanser eller meninger, men opplevde et stort gap. Flere konkluderte med at en bevisstgjøring av de ulike aldersgrupper er vesentlige når man arbeider med denne målgruppen. Barn/unge er i sin tid med sine referanser og meningsinnhold.

Studentgruppene som ikke fikk gjennomført opplegg innenfor skolens ordinære undervisning, opplevde krevende rekrutteringsprosesser. Det var vanskelig å få en kritisk masse av barn og unge til å være med på medvirkningsprosessene. Flere av gruppene ønsket å avlyse, og en gruppe utsatte sin prosess to ganger på grunn av lav rekruttering. Selv om dette var et stort fokus i prosesslederkurset (modul 2) var dette et viktig læringsutbytte av å gjennomføre egne prosesser.

Vi ser at prosjektet har gitt oss materiale og grunnlag til å gå inn i en diskurs om medvirkning i planlegging «virker, eller ikke virker». Ved å definere medvirkning som læring og ikke som et spørsmål om makt og avmakt, har vi indirekte også stilt spørsmål om Sherry Arnsteins «medvirkningsstige» er egnet som forståelsesmodell for å integrere medvirkning i planlegging. Her vil en analyse av resultatene fra følgeforskningen gi oss noen muligheter for å bidra inn i feltet. Dette er særlig knyttet til hvordan medvirkning i planprosesser også kan forstås i lys av en bred oppfattelse av

læring og ikke kun i lys av maktstrukturer og påvirkningsmuligheter. Sherry Arnstein's "A Ladder of Citizen Participation"⁹ beskriver graden av folks medvirkning og hvordan de kan få makt i beslutningsprosessene, har stor innvirkning på hvordan vi forstår medvirkning i planlegging. Men det er flere som har tatt til orde for å se medvirkning mer i lys av en samarbeidsdrevet planlegging.¹⁰ I dette prosjektet er det også relevant å diskutere medvirkningskompetanse som en praktisk kunnskap og ferdighet.

Både fra studentenes refleksjoner og fra evalueringsrapporten fra konferansene, kommer det tydelig frem et behov for å forstå hvordan «man gjør det», hvilke metoder skal velges når? Hvordan håndteres data som hentes inn gjennom prosessen? Med andre ord, er vårt teoretiske perspektiv på de som gjennomfører medvirkning og ikke på de som deltar. Det innebærer likevel at forskningsbasert kunnskap om hvordan medvirkning virker sett utenfra, må tillegges vekt i diskusjonen av hvordan planleggeren kan utvikle reell medvirkningskompetanse for å kunne ivareta medvirkning i planprosesser utover minstekravet.

Gjennom prosjektet har vi fått diskutert mye omkring det norske plansystemet hvordan medvirkning ivaretas gjennom de folkevalgte som skal sikre at folks interesser og behov blir tatt hensyn til og hvor vanskelig det kan være å involvere og inspirere folk til å bli involvert til aktiv deltakelse, med mindre det er saker som skaper stort engasjement for å stoppe en plan. Ved å knytte medvirkningsbegrepet både til læringsteori og praksisteori kan vi bidra til å styrke vitenskapeligheten i faget. Med andre ord, at den kunnskapen som utvikles gjennom å praktisere «medvirkning» og hvordan problemer som oppstår håndteres i praksis kan bli gjenstand for refleksjon og faglig artikulering om igjen vil kunne bidra til å forklare makt-strukturelle utfordringer. På den måten vil prosjektet også kunne bidra til planteoretisk forskning bl.a. om hvordan den teoretiske og praktiske forståelsen av lovgivers intensjon med medvirkning i planlegging er utviklet innenfor planteorien. Vi har sett at det normative og deskriptive perspektivet på medvirkning er drøftet innenfor planteorien, men at det mangler en mer inngående drøfting av det preskriptive perspektivet på medvirkning; Hvordan medvirkningen bør forankres og gjennomføres i plansystemet, og i hvilke konkrete planprosesser som kan bidra f.eks. til å innlemme FNs bærekraftsmål. Det er også forskjell på hvordan medvirkning kan og bør gjennomføres i overordnet planlegging (kommuneplanens samfunnsdel og arealdel) og hvordan den kan og bør gjennomføres i detaljplaner (detaljerte reguleringsplaner) som legger rammer for utforming av konkrete byggeprosjekter.

Utfordringer

Hvilke utfordringer har prosjektet møtt, og hvordan ble disse løst?

Prosjektet støtte på to utfordringer i oppstarten. Det ene var at vedkommende som skulle ha prosjektlederansvaret, byttet jobb. Det andre var det som traff oss alle, pandemien. Prosjektansvarlig (senterleder) tok derfor ansvar for å drive prosjektet gjennom og lede prosjektgruppa. Utover det har i liten grad støtt på uventede utfordringer.

Prosjektet fikk pga. bytte av prosjektleder en litt treg oppstart med hensyn til planlegging av undervisningspiloten, men når vi kom i gang gikk det raskt. Vi startet opp i november og måtte utvikle et opplegg på kortere tid enn vi hadde planlagt for å klare å rekruttere studenter til opplæringsmodulen i januar. Her hadde vi stor nytte av studentene som var ansatt i prosjektet. De bidra sterkt til å arrangere et innspillsmøte med interesserte studenter slik at vi klarte å rekruttere tilstrekkelig. På det tidspunktet visste vi ikke at det meste av undervisningen måtte skje via zoom. Programmet som ble laget for fysisk tilstedeværelse ble endret til zoom møter. Her brukte vi mye break out rom for å få alle studentene aktivisert. Siste uken hvor planen var å fysisk trening med en skuespiller, var det mulig å søke om dispensasjon slik at vi kunne møtes på campus, med avstandskrav. Dette fungerte ikke helt som forventet bla. Pga. mye sykdom, men de studentene som deltok fikk veldig mye ut av denne typen undervisning. Erfaringene fra denne undervisningsmodulen ble brukt for å gjenta den i august.

En forventet utfordring vi støtte på, var å klare å involvere kolleger på eget fakultet. Når den var forventet skyldes at de færreste har ledig tid utover undervisning og forpliktelser i forskningsprosjekter og verv. Det var derfor få kolleger som deltok på fagkonferansene. Når det er sagt, oppfatter vi ikke at prosjektets suksess har vært avhengig av dette.

Kilder i tekst:

Amdam, R. (2022). Samskapt berekraft- Ein modell for samarbeidsdriven planlegging og innovasjon som fremmar institusjonell handlingskapasitet og demokratisk legitimitet. Volda, Høgskulen i Volda.

Argyris, C. and D. A. Schon (1974). Theory in practice: Increasing professional effectiveness, Jossey-bass.

Arnstein, S. R. (1969). "A Ladder Of Citizen Participation." Journal of the American Institute of Planners 35(4): 216-224.

Barry, J. and C. Legacy (2023). "Between virtue and profession: Theorising the rise of professionalised public participation practitioners." Planning Theory 22(1): 85-105.

Bateson, G. (2000). Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology, University of Chicago Press.

John Cowan (2010) Developing the ability for making evaluative judgements, Teaching in Higher Education, 15:3, 323-334, DOI: 10.1080/13562510903560036

Davoudi, S. (2015). "Planning as practice of knowing." Planning Theory 14(3): 316-331.

Samlet vedleggsliste:

- Vedlegg 1: ARB-2020-10067-Økt arbeidsrelevans i høyere utdanning-utlysning 2020
- Vedlegg 2: (SAMBED) samarbeid for bedre medvirkning i planlegging NMBU prosjektbeskrivelse
- Vedlegg 3: ARB-2020-10067-Økt arbeidsrelevans i høyere utdanning 2020-prosjektdokument og kontrakt
- Vedlegg 4: ARB-202010067 - søknad innvilget med vedlegg
- Vedlegg 5: SAMBED Prosjektplan
- Vedlegg 6: SITRAP NOTAT 0122 SAMBED _Kunnskap og metodebehov i praksisfeltet
- Vedlegg 7: SITRAP NOTAT 0222 SAMBED _Metoder i medvirkning for og med barn og unge
- Vedlegg 8: Litteraturoversikt SAMBED
- Vedlegg 9: Innspill fra studentene om medvirkningsemne 16.11.21
- Vedlegg10: Medvirkning i praksis - Spesialpensum 15 sp info første versjon
- Vedlegg 11: Evalueringsrapport undervisningsmodul 1
- Vedlegg 12: Evalueringsrapport undervisningsmodul 2
- Vedlegg 13: Evalueringsrapport undervisningsmodul 3
- Vedlegg 14: Datahåndtering for følgeforskningen
- Vedlegg 15: Rådata fra spørreskjema, intervjuer og observasjon
- Vedlegg 16: SAMBED spredningsstrategi
- Vedlegg 17: Oppsummering fra innspillsmøte 28 feb
- Vedlegg 18: Årskonferanse 2021 Program med QR-kode og påmelding
- Vedlegg 19: SAMBED Innspillsmøte med studenter 13.4.23
- Vedlegg 20: Referat fra SITRAP Årskonferanse 20.10.2021 SAMBED Fagseminar 2
- Vedlegg 21: Program Medvirkning som virker 2022
- Vedlegg 22: Evaluering av konferansen Medvirkning som virker, 2022
- Vedlegg 23: Program-medvirkningssirkuset-2023
- Vedlegg 24: Evaluering Medvirkningssirkuset 15.juni 2023
- Vedlegg 25: Kartlegging av undervisning av medvirkning på høyskoler og universiteter
- Vedlegg 26: Rapporter fra studentarbeid i Modul 3
- Vedlegg 27: Veileder i Medvirkningskompetanse

Endnotes

- 1 ARB-2020/10067 - søknad innvilget Brev fra DIKU 16.12.20
- 2 Ibid. LONG, J. G. 2019
- 3 Higgins, R., P. Hartley and A. Skelton (2001); Duncan, N. (2007).
- 4 John Cowan (2010)
- 5 Leifer, L. J. and M. Steinert (2011).
- 6 Argyris, C. and D. A. Schon (1974).
- 7 Bateson, G. (2000).
- 8 Senge, P. M. (2014).
- 9 Arnstein, S. R. (1969).
- 10 Amdam, R. (2022); Innes, J. E. and D. E. Booher (2004); Davoudi, S. (2015).

